

SÖZLÜKBİLİM VE ÇEVİRİDE ANALİTİK YÖNTEM*

Ahmed eş-Şâvenî

Rabat Araştırma Araştırma ve İnceleme Enstitüsü

Çeviri: Galip YAVUZ**

İki dilli sözlük çalışmaları diğer sözlük çalışmalarında olduğu gibi çeşitli aşamalardan geçer. Derin araştırmalar telif amaçlarına göre önem kazanırlar. Araştırmacının telifde izlediği yol, kanaati ve tercihleri bu amaca göre değişiklik gösterir. “Arapçalaştırma Enstitüsü” sözlük hazırlama aşamalarına ait “Yeni Terimler Üretme “ adlı yönergesinde sözlük çalışmalarının gerçek hayata geçirilmesini tavsiye ederken bu sahada belirlediği ilkelerin adım adım yerine getirilmesini öngörmektedir. Özellikle de semantik problemlerle iç içe olan Arapça sözcüklerdeki eş anlamlılığın incelendiği sözlük tahlillerine ve sözcüklerdeki mantiki değişikliklere hak ettiği önemin verilmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada ele alınacak olan semantik problemler Fransızca ve Arapça kavramlar arasındaki eş anlamlılıkla sınırlı olacaktır. Elimizde mevcut olan ve bizi karmaşık anlam alanlarını (*champ semantique*)¹ kavramaya sevk eden çeviriler çerçevesinde bu problemlere yaklaşacağız. Sonra da kavramların seçimi ve kullanımına değineceğiz. Bunların hepsi karmaşık anlam alan incelemesi için yapılacak olan örnek uygulamalardan önce yapılacaktır.

Alan problemlerine girmeden önce, her dilin diğerlerinden farklı olarak-az veya çok- toplumun yaşadığı hayat gerçeğinden bir şeyler taşıdığını hatırlatmak faydalı olabilir: Arap, çöl çocuğudur; kalbini serinleten bir haberle sevinirke; Fransız, kalbini ısıtacak böyle bir müjdeye özlem duyar.² Diller arasındaki farklılık vücut organlarını adlandırma da göze çarpar: Araplarda “*Ricl*” (bacak) uyluk başından ayağa kadar olan kısmı ifade ederken, Fransızlar ise sadece dizden aşağı olan kısma bacak demektirler. Fransızın “koyuna” bakışı komşusu İngilizden farklıdır. Şayet hayvan canlı ise İngiliz *koyun(sheep)*, etine de *mutton(koyun eti)* adını vermektedir.³ Yine aynı şekilde İspanyol komşusu Fransızın *poisson(balık eti)* dediğine *el pescado* derken avlanılarak yenilen balık cinsine ise *piez* demeyi uygun görmüştür. Herhangi bir kavram, başka bir dilde birden fazla manaya gelebilmektedir. Amca⁴ kelimesinde olduğu gibi. Ancak dil aileleri arasındaki iletişim imkanlarının artması neticesinde aydınların, habercilerin ve bilim adamlarının kültür alışverişleri diller arasındaki terimlerin benzeşmesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca bu, her dilde varolan realiteler karşısında takındığı tavıra ve yüklendiği değere de işlev kazandırmaktadır.

* **Min Meşakili'd-Dilale** başlığı altında Rabat'ta yayımlanan bu makale, *el-Lisanü'l-Arabi* dergisinin 22.sayısından Türkçe'ye aktarılmıştır.

** Yrd.Doç.Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

¹ Champ Semantique/ Semantic Field : Zihinde aynı veya birbirine yakın kavramlar oluşturan kelimelerin meydana getirdikleri ortak alan; ülkü, hedef, gaye, maksat, ideal, kırılmak, incinmek., gücenmek, darılmak, küsmek; kesmek, koparmak gibi kelimeler aynı anlam alanına giren kelimelerdir. Bkz Gramer Terimleri Sözlüğü Prf. Dr. Zeynep Korkmaz Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kur. Yay. Ankara 1992(Mütercimim Dipnotu)

³ sheep : koyun

mutton: koyun eti

⁴ Arapçada kayınpeder “*Hamun*” bir kelimeyle ifade edilirken İngilizcede birden fazla kelimeyle ifade edilmektedir. Mother in law, brother in law, father.

Milletler dillerinin teknolojik bir dil olması için çaba sarfederler. Bu amaçla yapılan tercümelemlerde yeni kavramlar ve terimler o dile kazandırılırken, bu yeni kavram ve terimlerin tek bir alanda, tek bir anlam içermesine de özen gösterirler. Fakat, çoğu kez bu çevirilerde içerik ve sözcük olarak yabancılık hissedilmektedir. Bu bilimsel ve teknolojik dil bizim kılavuzumuz olması istenen dildir. Biz burada iki dilli sözlüklerde karşılaşmakta olduğumuz çeviriler çerçevesinde anlam problemlerini inceleyeceğiz.

KARŞILAŞILABİLEN ÇEVİRİ ÇEŞİTLERİ

1. Arapça karşılığı tam olarak belirlenmiş terimler ve sözcükler:

-Fonctionnaire "Muvazzaf"

-abeille "Nahle"

kullanılan terim ve sözcüklerin çoğu bu türdendir.

2. Yabancı bir terimin bir çok karşılığının olması:

Bu konu iki bölümde incelenebilir:

a. Genel Dille ilgili olanlar:

-poser, v.tr.⁵ "Vada'a, Ce'ale, Hatta"

-aller, v.intr. : "Kasade, İtecehe ilâ, Teveccehe, Râha, Medâ, İntalaka, Zehebe"

Siyak ve kullanıma göre genel terimin farklılık arzettiği iki dilli genel sözlüklere göre, bu doğal bir durumdur. Burada genel dildeki ortak⁶, eş anlamlı⁷ ve hatta anlamca net olmayan bazı sözcüklerin manalara renk katmadaki şairane ve sanatsal stili çeşitlendirmedeki fonksiyonunu unutmamalıyız.

b. Belirli bir alanda yapılmış sözlükler:

Bu tür sözlüklerde ise asıl problem bir çok sözcük arasından o saha ile ilgili olan tek sözcüğün – çok zaruret halinde birden fazlasının- seçimidir.

"Mihâr"⁸

"Mihar"

Örnek: *thermometre*

"Mizânu'l-harâra"

"Mikyâsu'l-harâre"

"Tirmûmitr, Termûmetr"

⁵ V.tr.: verbe transitif : geçişli fiil

v.intr: verbe intransitif : geçişsiz fiil (Mütercim)

⁶ Bir kelimenin birden çok anlam içermesidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Faruki, Muhammed Sabir ,Kitabu Keşşafı İstılahatı'l-Fununi ve'l-Ulumi'l-İslamiyye 2/776-779, Daru's-Sadr, Beyrut (Mütercimin Dipnotu)

⁷ Arap dilinde eşanlamlılık(teradüf) eski dilciler arasında uzun bir tartışma konusu olarak karşımıza gelmektedir. Eşanlamlılık Arap dilinde varolan bir olgu olduğunu düşünenlerin yanında böyle bir olguyu kökten reddedenler de olmuştur. Ancak biz burada makale yazarının bu konudaki bakışının-kullandığı ifadeden anlaşıldığı kadarıyla- olumlu olmasını dikkate alarak eşanlamlılığın tanımını veriyoruz. Dolayısıyla eşanlamlılık: Bir şeyin farklı sözcüklerle ifade edilmesidir. Örneğin, seyf, mühennem, hüsam sözcüklerinde olduğu gibi. Bkz. İbnü'l-Faris, es-Sahibi fi Fıkhı'l-Luga, Tah.: Mustafa Şuveyni, s.96 Bedran, 1964.

⁸ Arap dilinde "Mihâr" ve "Mihar" , kelimelerinin morfolojik yapısına bakıldığında her ikisinin de ism-i alet formunda türetildiği görülmektedir. Dolayısıyla yapı yönünden hangisinin ısı verici, hangisinin ısı ölçücü olduğunu yapısı itibariyle görebilmek mümkün değildir. Hangi amaçla kullanıldığı ancak siyak ve sibakla anlaşılır.

Arapçada bu kelimenin kökünü ve manasını tek dilli Arapça sözlükte aramamız gerektiğinde "*Ha-Ra-Ra*" kökünden araştırırız. Sonra da kullanım şekline bakarız. Acaba bir kullanım aleti olan "*Sehune*, "*Harra'l-mâ*" su ısındı sözünden gelen "*Mihar*" la aynı mıdır? Bu durumda termometre "*Mîhrâr*" ve "*Mihar*" kelimelerinin karşılığı olarak sıcaklık mı verir, sıcaklık mı ölçer? Bir kelimenin yerine "*Mikyâs*" ve "*Mîzân*" kelimelerinden birini kullanmakta fayda var mıdır?

Aslında bu iki sözcüğün de kullanılmasından mümkün olduğunca kaçınmak gerekir. Termometre ölçü aleti mi yoksa ayar aleti midir? Eğer bunu bir kelime ile ifade etmek durumunda kalacak olursak, "*Mîhrâr*" , "*Mihar*" , "*Tirmûmetr*"

kelimelerinden birini mi tercih etmeliyiz, yoksa birleştirilmiş fizik-kimya sözlüklerinde de olduğu gibi okuyucunun seçimine mi bırakmalıyız?

Thermometre "Mîhrâr" , *Termûmetr*"

Bu tür tahlillerde bir sözlükçü kendisini bir çok Arapça karşılıkla yüz yüze bulduğunda aklına bu kelimelerin ortak ve eş anlamlı olduğu imajı gelir. Bu örneklerden sözlük kullanıcısının şaşkınlığının derecesini anlayabiliriz. Çeşitli iki dilli sözlüklerde Arapça karşılığını her araştırışında eş anlamlıların ne kadar çok olduğunu zihninde canlandırır. Buna örnek yukarıda zikredilen fizik-kimya sözlüklerindeki *anion* kelimesi:

fizikte *anion* : Negatif iyon, anot yükü(elektrik) anot yüklü iyon.

Kimyada *anion* : *Negatif iyon*

Bazı iki dilli sözlük müellifleri, yabancı terimlerin karşılıklarını sıralayarak doğru Arapça kelimenin seçimini kullanıcıya bırakmayı yeğlemektedirler. Dr. Muhammad Sharaf'ın İngilizce-Arapça hazırladığı *An English-Arabic Dictionary of Medicine and Allied Sciences* .

"Erîb", *"Habîr"*, *"Muteveffîr"*

Expert

"Mutehassıs", *"Muderrab"*

"Bâri"

Karşılıkların bu kadar çok olması bazen İngilizce veya Fransızca gibi kaynak dilin farklılığından, bazen de kelimenin bölgesel kullanımından kaynaklanmaktadır.

3. Kelime Köklerinin Farklılığı:

Bu durum, daha önceki iki duruma benzemektedir. Ancak Arapça karşılıklarının her birinin kökü diğerinden farklıdır.

"İbn-u 'irs"

Belette

"Ser'ûb"

gelincik

"Fare"

Bu hayvanların Arapça karşılıklarındaki farkı ayırtedebilmemiz için Arapça ve yabancı dildeki muhtevasını iyi bir şekilde tetkik etmemiz gerekir. Belki de bunlardan hiçbirini “belette” i karşılayamayacaktır.

4. Bir Çok Yabancı Kelimenin Tek Bir Kelimeyle İfadesi:

Phonateur

Phonetique

Phonique "Savti"

phonologique

Bu problemin halledilmesi için yabancı tek dilli, eş anlamlı, ihtisas sözlüklerine ve bilimsel kitaplara müracaat etmemiz gerekir. Böylelikle kelimelerin inceliklerini tespit etmiş oluruz. Şayet çeşitli seviyelerdeki manayı karşılayan salt eş anlamlıları Arapça tek bir kelimeyle ifade edebilirsek, Fransızcadaki farklı kullanımlarını dikkate almayabiliriz.

Auto

Bagnoie

Agencer

Disposer "Seyyâre"

Carnet

Calepin

Automobile

Manaları birbirinden farklı yabancı terimlere gelince, fonetik yapısını tespit için Arapça-Arapça sözlüklere müracaat eder. Fransızcada aynı manayı verecek olan terimi de karşısına koyarız. Arapça karşılıklarını bulamadıklarımızı ise (karşılığı olmayan/ *lacunes*) boşluk kabul ederiz.

5. Arapça Karşılığı Bulunmayan Kelimeler:

* Ne iki dilli ne çok dilli sözlüklerde Arapça karşılığı olan, ne de bilinen Arapça kullanımı olan kelimeler.

-*billeteure* (n.m.et.adj.)⁹

- *telecopieur*(n.m.)

— Arapça karşılığı olmayıp açıklama getirilen terimler

- *paleolitique* "Mute'allikun bi'l-'asri'l-haceri" taş devrine ait

— Evrensel kimliğe bürünmüş yabancı bir kelimeyi Arap harfleriyle yazılmış bulabiliriz.

-*cantine* "Kentîn" kantin

- *electrophone*¹⁰ "Elektrufûn"

— İstenilen anlamı Arapça tam ifade edilemeyen yabancı kelimeler.

- *belier* "Kebş" koç

— "coup de beliere" bu, sözlükçünün Arapça boşluğu doldurmada izlediğı metoda bir örnektir.¹¹

⁹ Arapça karşılığı olmayan "billeteure" ü bilet kesen makine veya biletçi; "telecopieur" faks cihazı şeklinde Türkçeleştirebiliriz.(Mütercimim dipnotu.)

¹⁰ Elektrofon: Fotoğraf kayıtlarını okumak ve elektrik akımının aracılığı ile yükselterek sese çevirmek için gerekli araçları içinde toplanan cihaz. bkz. Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yay.(Mütercim dipnotu.)

6. Anlamları Birbirlerinden Farklı Yabancı Kelimelerin Aynı Arapça Kelimeyle İfadesi:

- *Crimone* "Mizlâc"
"Ritâc"
- *Verrou* "Mizlâc", "Ritâc", "Mitras", "Msak", "Tirbâs", "Mirtâc", "Miğlak"
- *Serrure* "Mizlâc", "Zilâc", "Ğalik", "Miğlâk", "Mağlûk", "Belh", "Dubbe", "Ğalik", "Kâlun",
"Kufî"
- *Cadenas* "Zurra", "Sandûka"

Yukarıdaki yabancı terimler anlamca birbirlerine yakın oldukları için tek bir

semantik alana aittirler. (Kapıyı kilitlemeyle ilgili aletler) Ancak Arapça karşılıkları bunlar arasındaki anlam farklılığını ayırt etmemektedir. İşte bu nedenle bu terimler karmaşık semantik alan oluşturmaktadırlar.

KARMAŞIK ANLAM ALANLARI:

1. **Tanımı:** Geçen açıklamalardan karmaşık anlam alanlarının birbirine yakın manalar taşıyan yabancı terimlerin oluşturduğu semantik bir saha olduğunu anlıyoruz. Çeviri sözlüklerde bu tür terimlere ister sözcük ilavesiyle ister atılmasıyla Arapça aynı karşılığı veya karşılıkları bulmaktayız. Bu şekilde yapılan tanımlamalardan yabancı sözcüklere "serrure", "verrou", "ceremone" karşılık gelen "Mizlâc" örneğini gösterebiliriz.

2. Karşılığı nasıl anlarız?

a. Araştırma Yöntemiyle:

Daha önce hazırlanmış Arapça-Yabancı dilli bir sözlüğün gözden geçirilerek sistematik bir biçimde incelenmesi gerekir. Bu inceleme yabancı ve Arapça kelimelerin özümsemesini sağlamakla birlikte, eğer Arapça merkezli olmazsa, inceliklerine vakıf olamayacağımız karmaşıklığın deşifre edilmesine yardımcı olur.

"Kufî" kilit sözcüğünün karşısında "serrure", "cadenas" kelimelerini gördüğümüzde burada giderilmesi gereken karmaşık bir durumun olduğunu anlarız.

b. Dil Tecrübesi ile:

Bir dilcinin tecrübesi ve bir uzmanın yardımına başvurarak karmaşıklığı görebiliriz. "forage"/ "Hufî" kelimesinin karşılığını bulmak için "fouille", "cereusage", "cereusement" maddelerine bakabiliriz.

c. Doğrudan Doğruya:

¹¹ Arapçaya suyun hızla akması "İntifâu'l-mâ fi'l-kanevât" şeklinde geçen deyim, Fransızcadaki "koçun toslaması" "coup de believe" dir. Müellif burada yabancı terimlerin Arapçalaştırılmasında ifadelerin nasıl değişikliğe uğradığına dikkat çekmektedir. (Mütercim)

Bu araştırmanın alanını genişletmekle mümkündür. Mesala, “*affecter*”, *allouer*”, *assigner*”, “*attribuer*”, “*decerner*” “*imputer*” kelimelerini alır, tercüme sözlüklerde karşılıklarını ararız. Yabancı kelimelerin derlenmesinde, bilgilerimize özel tecrübelerimize, uzmanların yardımlarına, ansiklopedilere, o konuyla ilgili ihtisas ve ders kitaplarına özellikle de eş anlamlı yabancı sözlüklere başvururuz. Geçici de olsa sözlüklerde bulduğumuz yabancı sözcüklerin Arapça karşılıklarını belirleriz.

3. Karmaşıklığın Özünü Anlamak: Karmaşıklığın Kaynakları:

a. Karşılaştırma Hataları:

- *resiliation* ibtal manasına gelen “*Fesh*” kelimesini “*abolition*”, “*abrogation*”, “*annulation*”, “*invalidation*” kelimeleri tam olarak karşılayamamaktadır.

b. Yanlış Yerleştirme:

“*rat*” kelimesini “*İbn-u 'irs*” ile “*belette*” kelimesini “*Fare*” sözcüğü ile açıklamak yanlış yerleştirmeye bir örnektir. Halbuki, “*rat*” i “*Fare*” “*belette*” yi “*İbn-u 'irs*” şeklinde tercüme etmemiz gerekmektedir.

c. Arap Dünyasındaki Dil Birliği Problemi:

“*salle de classe*” karşılığı olarak “*Fasl, Hucrat-u ders, Kısım, Saf*” kelimelerinin gelmesi buna örnek olarak gösterilebilir.¹²

d. Dildeki Boşluklar:

Arapça karşılığı olmayan bazı kelimelere Arapça uygun kelime önerme.

- *bonification*

4. ÇEVİRİ ÖNERİLERİ:

Karmaşıklığın çeşidine göre çözüm şekilleri:

a. Yanlışlığın düzeltilmesi:

Tek dilli Arapça ve yabancı dildeki sözlüklere müracaat edilerek olabildiğince yanlışların nedenleri irdelenmelidir.

b. İki veya ikiden daha fazla kelimenin seçimi ve yerleştirilmesi:

Burada ölçümüz, kelimeler arasından en uygun olanın seçimine dayalı olmalıdır.

c. Arap dünyasının ortak kullandığı sözcüklerden faydalanmak:

Bu konuda *Arapçalaştırma Enstitüsü'nün* takdire şayan tecrübelerinden faydalanılabilir.

d. Karşılık bulunamaması durumu:

Bilimsel toplantı ve kongrelerde üniversite çevresinin de üzerinde anlaşmaya vardığı kelimenin duruma ve tercihe göre önerilmesi. Özellikle de 18-20 Şubat 1981 tarihlerinde Rabat'ta toplanan karmaşık yeni bilimsel terimler türetmede izlenilecek metodların birliği konulu bilimsel toplantının kararları dikkate alınmalıdır. Karar çerçevesinde belirlenen ölçüler şu şekilde özetlenebilir:

I. Kelime seçimi ve türetimindeki ölçüler:

¹² Derslik sözcüğü karşılığı olarak Suudi Arabistan'da “*Saf*”, Mısır'da “*Fasl*”, Tunus'ta “*Kısım*” sözcükleri kullanılmaktadır. (Mütercim)

Ölçüler sözlük müellifinin kültürü, dil formasyonu, araştırmacının pratikte kazandığı dil melekesi ve özel zevkleriyle alakalı olmak üzere çok ve çeşitlidir. Her halükarda bunlar çalışmanın sadece genel çerçevesini teşkil eder. Sözlükçü bu çalışmasını kurallar dahilinde ilim adamına yakışan ilkelere bağlı kalarak yapmalı ve tercihleri şu doğrultuda olmalıdır.

- a. Tek dilli sözlüklerde her kelimenin anlamının belirlenip, sonra da birebir Arapça ve yabancı dildeki karşılıklarının konulması.
- b. Kelimenin sağlıklı, dil ve tercüme yönünden kullanım yaygınlığı.
- c. Dilcilerin ve uzmanların görüşleri-eğer varsa- genel kabulleri. Bu da onlarla görüşmekle mümkündür.
- d. Analitik incelemeler sırasında yaptığımız çalışma ve yabancı metinlerle Arapça metinlerin sürekli karşılaştırılması esasına dayanması.

II. Kelime seçimi ve türetim kuralları:

a. Dille ilgili olanlar:

1. Yabancı kelime kullanmaktan mümkün mertebe uzak kalmak. Orijinal Arapça kelime Arapçalaştırılmış olana tercih edilmelidir.

"*Hâtiif*" "Tilifûn" örneğinde olduğu gibi.¹³

2. Bölgesel sözcükleri kullanmaktan kaçınmak: Dil birliğini sağlamak açısından asil Arapça bir kelime olan "*Amûdi*" bölgesel "*Şâkûli*"¹⁴ ye tercih edilmesinde olduğu gibi.
3. Türevi mümkün olan kelime diğerine yeğlenmelidir. Telefon yerine kullanılması uygun görülen "Hetefe" kelimesinden "*Hâtiif*" / *telephoner* türetmek uygundur.

Burada sülasi kelimelerin diğerlerine tercihinine işaret etmek istiyorum. Çünkü sülasieler bütün Arapça türevlere olanak sağlamaktadırlar.

4. Arapça kimliğe bürünmüş olan sözcüğün seçimi: Örneğin "*Mfâl*" veznindeki "*Tilfâz*" "*Telfzyûn*" / *televiseur* kelimelerinde "*Tilfâz*" ın seçimi gibi.
5. Bir sözcüğün iki veya daha fazla sözcüğe tercihi: "*Meselun a'lâ*" dan sıfat türetemediğimizden dolayı "*Emsel*" şeklinde bir sıfat kullanırız. Çünkü bu durumlarda bir sözcük iki sözcüğe tercih olunur. Bu şekilde sıfat ile isim arasındaki olması gereken bağlantı kuralına uymamış oluruz.
6. Tek anlamlı sözcüklerin müşterek anlamlı olanlarına veya kendinden bir çok türevlerin alındığı farklı manalar ihtiva eden kök sözcüklere tercihi. "*Ha-le-fe*" kökünden türemiş bir çok manalara gelen "*Hilâf*" , "*Muhâlefe*" kelimelerine mukabil "*deregation*" tercümesinde tek mana taşıyan "*Hayede*" 'ye tercih edilmiştir.

b. Dil ve Toplumla İlgili Olanlar:

1. Kullanım: Kullanımı yaygın Arapça kelime telaffuzu, formu alışılmamış olan veya kullanımı nadir olan kelimelerden daha uygundur.

¹³ Seslendi , içinden bir ses, yapmasını söyledi. Burada telefonla yapılan konuşma özelliklerini taşıyor olmasından dolayı, telefon yerine "*Hâtiif*" kullanımı doğru bir seçim olacaktır. (Mütercim dipnotu)

¹⁴ Literer Fransızca'da poussin /piliç, argoda genç kız, kadın anlamında kullanılmaktadır.(Mütercim dipnotu)

2. Kaçınma: Bazı bölgesel ve argo kullanımlardan çirkin ve kendisine has anlam taşıyan kelimelerden kaçınmak gerekir. "*Ne-ha-ve*" kökünün bazı türevleri, Fransızcadaki "*alcalin*" kelimesinin Magriblilerdeki "*poussin*" kelimesinin bazı Meşrik Araplarındaki kullanımı bu türdendir.

BİLİMSEL VE TEKNİK ÇEVİRİLERDEKİ BAZI PROBLEMLER

1. Yunan ve Latin asıllı bazı kelimelerin köklerinin ayrıştırılması ile ilgili problemler.

-lepidodactyle, cephalopode kelimeleri gibi.

2. Matematik, kimya gibi bazı sahalarda kullanılan terim ve sembollerin tercümelerindeki zorluklar:

Bunun üstesinden en üst düzeydeki dilciler ve uzmanların beraber hareketiyle gelinebilir.

Bu makale semantik problemlere ve çözüm yollarına genel bir bakıştır. Her şeyi kapsamadığı için bazı anlam alanları ile ilgili uygulama örneklerini sergileyemeyeceğiz.

5. KARMAŞIK ALANLARDA UYGULAMA ÇALIŞMALARI:

Bu çalışmada özellikle, araştırma unsurları ve mukayese üzerinde yoğunlaşılacaktır. Dildeki türetme ve karşılaştırmalar ancak ara sıra ele alınacaktır.

- I. İki veya daha çok dilli sözlüklerde tespit edilen karşılıklar ve alan terimleri:

- *Retribution* "Ecir, Ucra, Tecriye, Sevâb, Ce'âle, Kanâva, Kavâm, Mucâra, Mukâfee"

- *Remuneration* "Et'âb, Ecr, Ucra, Sevâb, Cezâ, Cu'ul, Şukb, Şukm, Şukmâ, 'İvad, Kesb, Mukâfae"

- *Salaire* "Ucâra, İcâra, Ecr, Ucra, Sevab, Câmikiyye, Cerâye, Cezl, Cu'âle, Cu'ul, Râtib, 'Umâle, 'Uml, 'Alle, Muratleb, Mec'ül, Ma'lûm, Mehâyâ, Nuvâl"

- *paie* "Ecr, Ucra, Def'u ucra, Ratib"

- *solde* "Ucra, İdâre, Ta'vîd, Câmikiyye, Cevmek, Hubz, Râtib, Rizk, Tama', 'Atâ, 'Atiyye, İ'tâye, Ulûfe, 'Umâle, Fard, Farîd, Mâhiyye, Muratleb, Mersûm, Vahibe"

- *appointements* " Ecr, Ucûr, Tavzîf, Câmikî, Câmikiyye, Cirâye, Râtib, Revâtib, Şehriyye, Mâhiyye, Merâtib, Muratleb, Muratlebât"

- *traitement* "İdâre, Usâve, Câr, Cezâye, Cezl, Râtib, 'Aide, Fard, Mâhiyye, Muratleb"

- *emoluments* "Et'âb, Cirâye, Cu'l , Dahl, Râtib, Ravâtib, Fevâid, Muratleb, Mukâfee, Menâfi', Nefeka (ez-Zevce)"

- *recompense* "Ecr, Ta'vîd, Sevâb, Câize, Câziye, Cezâ, Hisbe, 'Atâ, 'İvad, Kefâ, Mucâzât, Mukabele, Mukâfee, Necîra, Nuble"

Bu Arapça sözcükler Genel Yönetim Sözlüğü projesinden alınmış terimlerin iki veya daha fazla dilli sözlüklerdeki karşılıklarıdır.

Bu kelimelere şöyle bir göz attığımızda tercüme sözlük müelliflerinin zihinlerinde kavram kargaşası olduğunu görürüz. Bu karışıklığı daha iyi anlamak için Arapça kelimelerin karşılıkları olarak sunulan terimlerin yeniden sıralamasını yapmayı veya asıllarına döndürmeyi denemeliyiz. Mümkün mertebe diğer sahalardaki karşılıklarını göz önünde bulundurmazsak kendimizi bu sahadaki her Arapça kelimenin iki veya daha fazla kelimeye karşılık geldiğini farkederiz.

II. Tekrar değerlendirmelere örnekler:

- *emolument, remuneration* "Et'âb"
- *salaire* "Ucâre"
- (*paie, salaire, remuneration, retribution, recompense, appointements*)= "Ecr"
- (*solde, paie, salaire, remuneration, retribution*)= "Ecr"
- *appointements* "Ecr"
- *traitement, solde* "İdrâra"
- *traitement* "İsâve"
- *solde* "İtâye"
- *retribution* "Tecziye"
- *recompense, solde* "Ta'vîd"
- *appointements* "Tavzîf"
- *recompense, salaire, remuneration, retribution* "Sevâb"
- *appointements* "Câmikî"
- *appointements, solde, salaire* "Câmikiyye"
- *recompense* "Câize"
- *traitement* "Câr"
- *recompensez* "Câziye"
- *emoluments, traitement, appointements, salaire* "Cerâye"
- *recompense, remuneration* "Cezâ"
- *traitement, salaire* "Cezl"
- *salaire, retribution* "Cu'âle"
- *emolument, salaire, remuneration* "Cu'l"
- *recompense* "Hisbe"
- *solde* "Hubz"
- *emoluments* "Dahl"
- *paie* "Def" (Ucra)
- *emoluments, traitement, appointements, solde, paie* "Râtib"
- *solde* "Rizk"
- *emoluments, appointements* "Revâtib"
- *appointements* "Şehriyye"

- remuneration "şekb"
- remuneration "şekm"
- remuneration "şukmâ"
- solde "Tama"
- traitement "'Aide"
- solde "'Atan"
- recompense, solde "'Atâ"
- solde "'Atiyye"
- solde "Ulufe"
- solde, salaire "'Umâle"
- salaire "'Umle3"
- recompense, remuneration "'İvad"
- salaire " Ğalle"
- traitement, solde "Fard"
- traitement, solde "Farîd"
- emolurner "Fevâid"
- retribution "Kanâve"
- retribution "Kavâm"
- remuneration "Kesb"
- recompense "Kefâ"
- traitement, appointements, solde "Mâhiyye"
- recompense, retribution "Mucâzâh"
- salaire "Mec'ul"
- appointements "Merêtib"
- emolurnents, appointements "Ma'âř"
- recompense "Mukâbele"
- recompense, emolurnents, remuneration, retribution "Mukâfee"
- emoluments "Menâfi"
- salaire "Mehâyâ"
- recompense "Nuble"
- recompense "Necîra"
- emoluments "Nefeka"
- salaire "Nevâl"
- solde "Vecîbe"

Yukarıda geçen kelimeler genel idare sözlüğü projesinde ortaya çıkan bu alandaki karşılıklardır. Bu sahada daha önce kendisine karşılık gelen Fransızca terimler Arapça karşılıklarıyla Arapça tertibe göre sıralanmıştır. Bu konuda yaptığımız alan çalışmasında şunları amaçladık:

- a. Araştırmanın gereğinden fazla uzamaması için her Arapça kelimenin mastarının zikredilmemesi.

- b. Çalışma alanındaki terimlerin herhangi bir bölümünü oluşturmayan Arapça kelimelerin Fransızcalarına yer verilmemesi. Değerlendirmelere hızlıca göz attığımızda "*Ecr, Ugra, Merâtib, Muratteb*" gibi bazı Arapça sözcükler neredeyse bu alandaki bütün kelimelere karşılık geldiğini görürüz. Acaba bunlar birbirinin yerlerine geçebilecek eşanlamlılar mıdır? Bunu anlamak için özellikle eşanlamlı Fransızca sözlüğe müracaat etmeliyiz.

3. Yabancı kelimeler arasında anlam farklılıkları:

- *Retribution: Hizmet karşılığı ödenen ücret (genel)*
- *Remuneration İkramiye*
- *salaire Belirlenmiş aylık ücret*
- *paie(ou paye) Ödeme*
- *solde Asker maaşı*
- *appointements İşçi ve memurların dışındaki kimselere ödenen maaş*
- *traitement, Yüksek dereceli işçi ve memurların aldığı maaş*
- *emoluments Harcrah*
- *recompense Ödül*

Bu sahadaki terimler arasında geçen karşılaştırmalar ve tariflerden anlaşılacağı üzere iki veya daha fazla yabancı terimlerin kendisine has manalarını ihlal etmeksizin bir tek Arapça karşılığını veremiyoruz. "*Ayn*" kelimesinin Fransızcada "*oeil, sourre, espion*" anlamlarında değişik alandaki kullanımında olduğu gibi bir çok yabancı kavrama bir Arapça karşılık vermek mümkündür. Ancak bu terimler tek bir saha ile ilgili olduğundan Arapça karşılıkları arasında iyi bir seçim yapmak gerekir.

İdari sözlük komisyonunun daha önceden de bildiğimiz sözcük seçimi kriterlerine ve Arapça kelimenin incelenmesinin teferruatına değinmeyeceğiz. Yabancı kavramlara karşı önerilen kelimeleri aktarmakla yetineceğiz.

4. Komisyonun benimsediği bazı karşılıklara örnekler:

- <i>Retribution</i>	. " <i>Mucâzât</i> "
- <i>Remuneration</i>	" <i>Câziye</i> "
- <i>salaire</i>	" <i>Ugra</i> "
- <i>paie</i>	" <i>Umâle</i> "
- <i>solde</i>	" <i>Cirâye</i> "
- <i>appointements</i>	" <i>Muratteb</i> "
- <i>traitement,</i>	" <i>Râtib</i> "
- <i>emolument</i>	" <i>İcâra</i> "
- <i>recompense</i>	" <i>Cezâ</i> "